

ЖУРНАЛИСТИКАЖУРНАЛИСТИКАJOURNALISM*Капарова Ч.А., Костюк Ш.А.***КЫРГЫЗ ТЕЛЕКОРСӨТҮҮСҮНДӨГҮ МААЛЫМАТТЫК ЖАНРЛАР
(КТРКнын «Ала-Тоо-24» телеканалынын мисалында)***Капарова Ч.А., Костюк Ш.А.***ИНФОРМАЦИОННЫЕ ЖАНРЫ КЫРГЫЗСКОГО ТЕЛЕВИДЕНИЯ
(На примере телеканала «Ала-Тоо-24» ОТРК)***Ch.A. Kaparova, Sh.A. Kostyuk***INFORMATIONAL GENRES OF KYRGYZ TELEVISION
(On the example of the TV channel «Ala-Too-24» OTRK)**

УДК: 808.2; 070.4 (575.2) (04)

Журналистиканын жалпы теориясында материалдарды маалыматтык жанрларга бөлүштүрүү, биринчиден, чагылдыруу предметинин өзгөчөлүгү, экинчиден, таанып-билүү, агартуучулук, тарбиялык милдеттери, үчүнчүдөн, чындыкты чагылдыруу кеңдигине жараша каралат. Заманбап телекөрсөтүүдө маалыматтык берүүлөр да түрлөргө бөлүнөт. Жалпысынан, телекөрсөтүүдө маалыматтык берүүлөр күндүн программасынын негизин түзөт. Көрүүчүлөр аудиториясы үчүн өзгөчө маанилүү болгон маалыматтык жанрлардын максаты - маанилүү окуяларды ыкчам билдирүү болуп саналат. Журналисттик жанрлардын буга чейинки (советтик) типологиясы азыркы реалдуулукту чагылдыра албайт. Заман менен журналистиканын талаптары, аны менен жанрлардын милдеттери өзгөрүүдө. Журналисттик материалдарды даярдоонун так стандарттары жок. Ошентсе да журналистиканын жанрларын, анын алкагында телевидениедеги маалыматтык жанрлардын өзгөчөлүгүн жана айырмачылыктарын билүү маанилүү. Бул макалада маалыматтык жанрлар Кыргызстандын Коомдук телерадиоберүүлөр корпорациясынын «Ала-Тоо 24» маалыматтык телеканалынын ишмердүүлүгүнүн мисалында талданды.

Негизги сөздөр: телекөрсөтүү, «Ала-Тоо 24», жанр, маалыматтык жанрлар, маалыматтык кабар, репортаж, интервью.

Классификация материалов в общей теории журналистики на информационные жанры рассматривается: во-первых, особенностям предмета отображения, во-вторых, познавательным, просветительским, воспитательным обязанностям, в-третьих, масштабу отображения реальности. В современном телевидении информационные передачи тоже делятся на разновидности. В целом, на телевидении информационные передачи составляют основу программы дня. Цель информационных жанров, которые имеют особое значение для аудитории телезрителей – оперативное освещение важных событий. Ранняя типология (советская) журналистских жанров не сумеют отобразить нынешнюю реальность. Требования современности и журналистики и наряду с ними функции жанров всегда находятся в русле изменений. Точные стандарты подготовки журналистских материалов не имеются. Однако, считается важным знать жанры журналистики, в его рамках особенности и отличия информационных жанров

на телевидении. В данной статье информационные жанры были проанализированы на примере деятельности информационного телеканала «Ала-Тоо 24» Общественной телерадиовещательной корпорации Кыргызстана.

Ключевые слова: телевидение, «Ала-Тоо 24», жанр, информационные жанры, информационные новости, репортаж, интервью.

The classification of materials in the general theory of journalism into information genres is considered in accordance with the following: firstly, the distinguishing characteristics of the subject of display, secondly, cognitive, educational, instructional responsibilities, and thirdly, the scale of displaying reality. The news programs in modern television are also divided into varieties. In general, news programs in television form the basis of the day's program. The purpose of information genres, which are of particular importance for the audience of TV viewers, is the prompt coverage of important events. The early (Soviet) typology of the journalistic genres will fail to reflect the current reality. The demands of modernity and journalism, and the functions of genres along with them are always in line with the changes. There are no exact standards for the preparation of journalistic materials. However, it is considered important to know the genres of journalism, within its framework, the features and differences of information genres in television. Information genres have been analyzed in this article on the example of activities of «Ala-Too 24» information TV channel of the Public Television and Radio Corporation of Kyrgyzstan.

Key words: television, «Ala-Too 24», genre, information genres, information news, reporting, interviews.

Бүгүн технологиянын өнүгүү доору менен тележурналистикада жанрлардын алмашуу процесси активдешкен учур. Бир жанр экинчиси менен алмашып, башкасы трансформация болуп, дагы бири такыр жок болуп кетүүдө.

Телекөрсөтүү тармагын изилдөөчүлөрдүн бири Александр Юровский «Телевидение – массалык коммуникациянын каражаты гана эмес, ал чыгармачылыктын да түрү. Чыгармачылык спецификалык көркөм тилине ээ, анын жардамы менен автор бере турган ой-пикирин техникалык ыкманын жыйындысы жана көркөмдүк жактан таасир берүүчү каражаттардын

жардамы менен ишке ашырат. Демек, телевидение өзүнө таандык тилге ээ» дейт [10].

Журналисттик кесип жанрлар системасына көз каранды. Жанрларга болгон олуттуу көз караш – журналисттин кесипкөйлүгүнөн кабар берет. Журналистиканын теориясында «жанр» – искусстводогу жана адабияттагы жанрдын аныктамаларына таянат [5, 314-б.].

Журналисттик маалыматтардын негизи – факт. Факт – бул болуп өткөн окуя. Ошондуктан ал: ишенимдүүлүк, жаңылык, чынчылдык, маанилүүлүк принциптерине таянат. Кайра-кайра жаңылсак да фактыларга жетүүгө, алар кандай болсо, ошондой баяндап берүүгө аракет кылышыбыз керек [4, 132-б.].

Маалыматтык жанрлардын милдети – маанилүү окуялар туурасында ыкчам кабарлоо. Окуянын негизин факт түзөөрү аныкталып, «факт» латын тилинен которгондо «жасалган» деген маанини билдиргени менен ал атайын ойлонулуп жасалган окуя боло албайт. Журналистикадагы факт – коомдун кызыгуусун жараткан актуалдуу, маанилүү окуя [6, 56-б.].

Окумуштуулар тележурналистикадагы жанрлардын ар түрдүү классификациясын белгилеп келди. Изилдөөчү Б.Орунбеков журналистиканын «советтик» деп аталып калган аймакта жанрларды маалыматтык, аналитикалык жана көркөм-публицистикалык деп үчкө бөлүп караган [4, 132-б.].

Негизинен телевидение салттуу жанрларды кабыл алуу жолунда өнүккөн. Андан ары телевидение өзүнүн табиятына жараша жана телеаудиториянын мамилесине байланыштуу жаңыча нукка багыт алып, жанрлар багытын толуктаган. Телевидениенин көрсөтүүлөрү канчалык татаал түзүлүштө болбосун, анын негизине туруктуу жанрдык белгилер камтылган.

Бул макалада маалыматтык жанрлардын ар түрдүүлүгү «Ала-Тоо 24» маалыматтык телеканалынын ишмердүүлүгүндө каралат. Телеканалдагы маалыматтык берүүлөр бир күндүк эфирдик торчосунда өзгөчө ыкчамдыгы, маалыматтардын жаңылыгы менен айырмаланып турат. Бул анын милдети жана эфирдин негизги элементи катары кызмат кылат. Каналда маалыматтык берүүлөрдүн ыкчамдуулугуна, аналитикалуулугуна катарлаш программалуулук касиети да бар. Экрандан берилген көрсөтүүлөр жалпы контекстке, эфирдик композицияга ылайыкталып алдын ала пландалат жана ал план, көрсөтүүлөр түрмөгү, тартиби – программа деп аталат. Программанын циклдик, үзгүлтүксүз уланып туруу түзүмү – аны аудитория менен туруктуу байланыштырып туруучу өзгөчөлүгү. Программа эфирдик торчонун негизинде түзүлөт.

Мисалы, жалпы көрүүчүгө *«Бегищая строка»* (жүгүртмө жаңылыктар) деген аталыш аркылуу белгилүү болуп калган эфирдеги жүгүртмө жаңылыктар, айрым учурларда көрүүсү жана угуусу начар адамдар үчүн сурдологдордун кызматы колдонулуп, формат

улам жаңыланып турат. Жүгүртмө жаңылыктар, валюталар курсу, күндүн саат-убактысы «Ала-Тоо 24» каналынан эфиринен тынымсыз сунушталып, ал атайын редактордун кызматында ишке ашат. Пандемия шартына (2020) байланыштуу «Ала-Тоо 24» эфиринен «Сак бол» деген чакырык алдында бет кап кийүүнү, эмдөө алууну эске салган чакан билдирүүлөр чыгып турат.

«Ала-Тоо 24» каналынын тематикалык жаңылыктары - бул белгилүү бир багытка арналган (саясат, экономика, кылмыш, аялдар, спорт, ишкерлик, айыл чарбасы ж.б) маалыматтык кабарлар, репортаждар, интервьюлар. Ошондой эле күндүн же аптанын аягында берилүүчү маалыматтык-аналитикалык программалар. Мындай чыгарылышты «Ала-Тоо 24» каналы негиз катары кабыл алган. Берүүлөрдө фактылар гана эмес, серепчилердин, авторлордун пикирлери, жалпылоолору камтылат. Программалардын супсак, фактылардын чабал болгон учурлары да кездешет.

Мамлекеттик органдардан алынган расмий билдирүүлөрдү таркатуу Кыргыз Республикасынын «КР-нын Коомдук телерадиоберүү корпорациясы тууралуу» мыйзамына ылайык, телеканал мамлекеттик органдардын жана Кыргыз Республикасынын өз алдынча башкаруу органдарынын расмий маалыматтарын таркатат жана алардын ишмердигин чагылдырат. Бул милдеттерди «Ала-Тоо 24» каналы да ишке ашырууда.

Расмий маалыматтар берүүлөрдүн тутумунда өзгөчө мааниге ээ. Азыр мурдагыдай ар бир мамлекеттик мекеменин жасаган ишин чагылдырыш керек деген жобо жок. Каналга телефон чалуулар болгондо, адегенде иш-чаранын канчалык деңгээлде элге кызыктуулугуна маани берип, андан соң кабарчылар жөнөтүлөт. Ал эми Президенттин, Өкмөттүн ишин чагылдыруу – Коомдук биринчи каналдын милдети. «Ала-Тоо 24» маалыматтык канал болгондуктан, өлкөнүн коомдук-саясий, социалдык-экономикалык, маданий, таанып-билүү багыттарын маалымдап турат [11, 34-35-бб.].

Жаңылыктардын кыргыз жана орус тилдериндеги «Күндарек» жана «Новости» чыгарылыштары суткасына 20 жолу түз, жазуу жана кайталоо ыкмасында эфирге чыгарылса, күндү жыйынтыктоочу «Ала-Тоо» маалымат программасы эки тилде суткасына 7 жолу түз жана кайталоо ыкмасында берилет. Ал эми ишемби жана жекшемби күндөгү «Ала-Тоо» маалыматтык каналынын эфирдик убактысы «Жумакайрык» жана «Итоги недели» аналитикалык программаларына бөлүнгөн. Бир күн бою эфирге даярдалган программалар түнкү сааттарда кайра кайталанат. Негизги жаңылыктардан тышкары эфирдик убакыт чет элдик кабарларга («Дүйнөлүк жаңылыктар» (Мировые новости) эки тилде суткасына 5 жолу, англис тилинде (суткасына 1 жолу), спорт жаңылыктарына (суткасы-

на 1 жолу, бул «КТРК спорт» телеканалынын бар экини менен түшүндүрүлөт), маданий «Деловой завтрак», «Это интересно», «Кызыктар дүйнөсү» темасындагы окуяларга жана социалдык ар кандай багыттагы «Кеч эмес» (Еще не вечер) ж.б интервьюларына, «Атайын репортаждарга», комментарийсиз тасмаларга ж.б да бөлүнгөн.

«Ала-Тоо 24» каналында жаңылыктарды чагылдырууда тележурналистикага тиешелүү жанрлар басымдуулук кылат.

«Ала-Тоо» каналынын журналисттеринин, режиссер, оператор ж.б чыгармачыл кызматкерлеринин башкы милдети – аудиторияны визуалдуу маалыматтар менен, б.а телевидениенин өзгөчөлүктөрүн колдонуу менен өлкөдө жана дүйнөдө болуп жаткан реалдуу, коомдук мааниси бар окуялар менен тааныштыруу. Кабарчылар сунуштаган окуялар мазмунунун жөнөкөйлүгү, орто деңгээли жана татаалдыгы менен айырмаланып турат. [3, 208-209-бб.].

Маалыматтык программалар («Ала-Тоо») ыкчамдыкты талап кылган жөнөкөй окуялар топтому. Аналитикалык программалар («Жумакайрык») анализди талап кылган орто татаалдыктагы окуялар. Ал эми иликтөөчү программалар («Журналисттик иликтөө») издөөнү, изилдөөнү, тактоону талап кылган татаал окуялар.

Маалыматтык программада комментарий берилбейт, иликтөөлөр жүргүзүлбөйт. Телекөрүүчүлөргө болуп жаткан, же жаңы болуп өткөн окуянын ыкчам кабарланышы.

Мисалы, «Ала-Тоо 24» жаңылыктарынан телекабар каналдын кабарчыларына «бокс» термини аркылуу таанылып калган чакан маалыматтык кабарлар аркылуу берилет.

Маалыматтык кабар же телекабар басма сөздөгү заметка жанрына түспөлдөш. Демек, телекабар, же жаңылык - тележурналистикадагы эң эски жана бүгүнкү күнгө чейин колдонулуп келе жаткан активдүү жанр. Окуялар кыска, так, башкача айтканда фактылар менен берилет. Заметкада, же маалыматтык кабарда жазылган окуяга талдоо жүргүзүлбөйт, анын милдети кабарланган окуя жаңы болушу жана факты менен далилдениши жакет. «Ала-Тоо 24» каналындагы заметка жанрынын (бокс, бокс синхрон) негизги белгилери – ыкчамдыгы, окуялуулугу, жаңылыгы, актуалдуулугу жана тактыгы. Жанрдагы бул сапаттар анын мазмунун жана формасын аныктап турат. Учурда «Ала-Тоо 24» каналынын эфиринен телекабарлардын көп түрүн кезиктирүүгө болот. Алар – хроникалуу кабар, кеңейтилген кабар, синхрондуу кабар, комментарийленген жана комментарийсиз кабарлар.

Хроникалуу кабарлары кыска жана хроникалуу берилет. Эфирдик көлөмү 15-20 секундду түзүп, ал дикторлук текст катары берилиши мүмкүн. Кеңейтилген кабарда болсо окуя хроникалуу билдирүүгө ка-

раганда кененирээк баяндалып, маанилүү маалыматтар менен толукталат. Көп учурда кеңейтилген кабар синхрон, лайф, интершум, хрип ж.б менен толукталышы мүмкүн. Маалыматтык телекабар же бокс менен окуянын күбөлөрү, эксперттер, адистер ж.б эфирге чыга алышат. Алардан алынган кошумча маалымат «синхрон» деп аталып, синхрон же интервью берген адамдын өзү аркылуу тастыкталат. Ал эми комментарийленген кабарда негизги өзөктү факты жана ага берилген баа түзөт. Мындагы башкы милдет – маалымат менен комментарийдин так бөлүнүп берилишинде. Комментарийсиз телекабар, же жаңылык – бул окуя болуп жаткан жерден түз алып же тасмага тартып алып көрсөтүлгөн кабар. Мындай учурда журналисттин комментарийинин зарылчылыгы жок, телекөрүүчү тасмадагы окуяларды көрүү менен аны өз табитине жараша кабыл алууга аракет жасайт.

«Ала-Тоо 24» каналындагы маалыматтык жанрлар «Жумакайрык», «Итоги недели», «Ала-Тоо», «Күндарек» жана «Новости», «Мировые новости», «Дүйнөлүк жаңылыктар», «News» программаларында кеңири орун алган. 10, 15, 20 жана 45 мүнөткө ылайыкталган маалыматтык чыгарылыштар көбүнчө заметкалар, же телекабар болгон бокстар, бокс синхрондор, же оозеки кабарлар менен толукталган.

Жаңылык, же маалыматтык кабардын негизги милдети – көрүүчүнүн көңүлүн буруу, демек, кабардагы биринчи саптар окуянын актуалдуулугунан кабар берип турат. Телекабарда факты так, ысым жана географиялык аталышы туура жазылган. Бул кабарда сандар да ыңгайы менен колдонулган. Анткени сандардын көп колдонулушу кабыл алууну татаалдаштырат. Кыскартылган сөздөрдү чечмелеп айтуу телекабарлардагы талап. Бирок, жогорудагы кабарда кыскартууга дуушар боло турган сөз жок. Синхрон да кабардын талабына ылайык кыска жана так берилет. Демек, *кабар* – бул көлөмү боюнча эң кыска, тили жөнөкөй жана так, стили болсо нейтралдуу.

Мисалы;

плашка: Ош облусу. Өзгөн

тема: Жер көчкүнүн агымы токтобой жатат

Маалыматтык кабар (бокс): Өзгөн районунун Аюу айылында жер көчкү жүрдү. Алдын ала маалымат боюнча, жер көчкү айылдагы 11 турак үйдү басып калган. Анын ичинен төрт үйдө эч ким жашабайт, ал эми калган жети үйдөгү болжол менен 24 адам көчкү астында калган. Учурда табигый кырсык катталган жерде куткаруучулар иштеп жатышат. Өзгөчө кырдаалдар министри көчкү баскан аймак жашоочуларына коопсуз жайга көчүү боюнча быйыл март айында эскертүүлөр берилгенин билдирди.

СИНХРОН: КУБАТБЕК БОРОНОВ, Өзгөчө кырдаалдар министри: «Элди коопсуз жерлерге көчүрүү багытында бир катар иштер аткарылган. Тилекке каршы туулуп, өскөн, түтүн булаткан жеринен эч

ким кеткиси келбейт экен. Биздин да күч менен көчүрүүгө мыйзамдык укугубуз жок» [12].

Репортаж. Телевидениедеги маалыматтык жанрлардын негизги түрлөрүнүн бири – телерепортаж. «Репортаж» латын тилинен которгондо «кабарлоо» дегенди билдирет. Телевидениедеги репортажды В. Егоров телемаалыматтын жанры катары чечмелеген [2, 88-б.].

Репортаж даярдаган кабарчы окуяга өзү катышып, аны өзү жазып, өзү кабарлоого тийиш. Репортаж – бул окуяга күбө болгон кабарчынын эмоционалдуу, динамикалуу баяны. Автор – кабарчы, же репортёр, ал окуянын активдүү байкоочусу, комментатору. Репортаж окуянын так, таасын сүрөттөлүшүн, ишенимдүү жана ыкчам жеткирилишин камсыздайт.

Изилдөөчү В.Л. Цвик «Введение в журналистику» китебинде репортажды кайсы бир окуя туурасында анын катышуучусу жана күбөсү болгон журналисттин ошол окуя туурасында ыкчам билдирген маалыматы деп аныктаган [8]. Репортажды журналистиканын жанры катары аныктоодо теоретиктер ар башка пикирлерин айтышкан. Мисалы, иликтөөчү А.А. Тертычный «Жанры периодической печати» эмгегинде репортажды көркөм-публицистикалык жанрга жакындатып, аны текстке «жан киргизүү» үчүн көркөм сөз каражаттарынын колдонулушу менен негиздеген. Бул басма сөзгө тиешелүү [7, 45-46-бб.].

Атайын репортаж башка репортаждарга караганда хронометражы кеңири. Атайын (специальный) деп аталып калганы атайын теманын алкагында, маалыматтык программадан тышкары атайын жасалганында. «Атайын репортажды» «журналисттик иликтөөнүн» синоними катары карсак да болот. Мисалы, «Ала-Тоо» телеканалында көрсөтүлүп жаткан «Атайын репортаждар» НТС каналында берилип келген «Журналисттик иликтөөлөргө», же КТРКнын СЭИП редакциясынын «Журналисттик иликтөөлөрүнө» үндөш.

Журналистиканы изилдөөчү А. Дүйшекеева ММКдагы функционалдык парадигмалардын алмашышы берүүлөрдүн жанрларынын трансформацияланышына алып келди дейт [1, 146-147-бб.]. Окумуштуу репортаждын жанрын үч түргө бөлгөн жана бул түрлөр тележаңылыктарда кеңири колдонулуп жүрөт.

Окуялуу репортаж. Ыкчамдыкты талап кылган окуялуу репортажды «Ала-Тоо 24» каналынын кабарчылары кеңири колдонушат. Окуялуу репортажды окуя болуп өтөөр замат дароо даярдап эфирге беришет, же окуя болуп жаткан учурда маалыматты жеткирүүгө белсенишет. Мында окуянын келип чыгуусуна себеп болгон жагдайлар экинчи планга жылдырылып, шашылыш түрдө маалымат жеткирилет. Окуялуу репортажда ар түрдүү кырсыктар, күтүлбөгөн жагдайлар ж.б тууралуу маалымат даярдалат. Мисалы, «Ала-Тоо 24» каналынын кабарчысы Г. Касымбекова Бишкектин чет жакасында орун алган Дача-

Суу айылына кулаган учак кырсыгын адегенде шашылыш даярдап, жаңылык катары берген [13].

Тема: «Манас» аба майданында учак кулады. Бүгүн, эртең менен «Манас» аба майданынын жанында жүк ташуучу учак кулады. Өзгөчө кырдаалдар министрлигинин басма сөз кызматынын алдын-ала берген болжолдуу маалыматына караганда, учак Чүй облусунун Сокулук районундагы Дача-Суу тилкесинен алыс эмес жерде кулап түшкөн. Акыркы маалымат боюнча Туркиянын жүк ташуучу учагы Гонкоктон келе жатканы тастыкталып аба ырайынын бузулушуна байланыштуу конуп жатканда, аба майданына 500 метр жетпей турак жайлардын үстүнө кулап түшкөн. ӨКМдин маалыматы боюнча эки үй өрт-төнүп жатат. Учурда, кырсык болгон жерге ӨКМ куткаруу кызматы жана тез жардам кызматтары чыгып кетишти.

Окуянын себептери экинчи планга жылды. Негизги көңүл жабыр тарткан жарандарга, өрттү өчүрүү, адамдарды куткарууга бурулду. Демек, кабарчылар элдин учак куладыбы, же башка кырсык болдубу деген суроосуна жооп берүү үчүн шашылыш маалымат даярдашты. Кабарчынын жазган маалыматы видео катар менен толукталып, ар биз сөзү видео менен далилденип, окуянын олуттуулугу видеодон, интершумдан билинип турду. Муну менен кабарчы маалыматты ыкчам жеткирүү милдетин аткарды жана теманын алкагында репортаж, атайын репортаждар даярдалып, окуя иликтөөгө алынган.

Таанып-билүү репортажы. Таанып-билүүгө багытталган репортаждар маалымат билдирүү менен бирге тиешелүү проблеманы көтөрүп чыгат. Репортаждын милдети – ар башка тармактардагы жаңылыктар менен тааныштыруу жана жаңылыктын артыкчылыктары менен өзгөчөлүктөрүн көрсөтүү. «Ала-Тоо 24» каналынын кабарчылары ар кандай көргөзмө-жарманкелердин, жаңы тасмалардын, китептердин бет ачаарын, дегеле коомдук жайларда, маданий жерлерде болуп жаткан окуялар менен тааныштырып келет. Дал ушул өңүттө даярдалып эфирге берилген репортаж таанытып, билдирүү вазыйпасын аткарат. Буга «Ала-Тоо 24» каналынын кабарчысы Айназ Кадырованын Бүткүл дүйнөлүк китеп күнүнө арналган маалыматы мисал [14].

Тема: Дүйнөлүк китеп күнү: жаңы китеп. Бүгүн Бүткүл дүйнөлүк китеп күнү. Бул күнгө карата Бишкекте китеп жарманкеси өттү. Жарманкеге ата-мекендик басылмалар катышты. Иш-чара жыл сайын өткөрүлөт. Жарманкеге келгендер кыргыз авторлорунун китептерин сатып алуу жана Кыргызстан жазуучулар Союзунун мүчөлөрүнөн автограф алуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болушту. Жарманкеде китепти көп окугандар үчүн түрдүү сынактар уюштурулуп, баалуу белектер менен ыйгарылды. Ошондой эле, Бүткүл дүйнөлүк китеп күнүндө жаңы китеп күнүндө Улуттук китепканада «Тил жана котормо» журналынын башкы редак-

тору, кытайлык кыргыз Макелек Өмүрбайдын «Кыргыздын мамлекеттүүлүгү жазма булактарда» аттуу китебинин бет ачары болду. Иш-чара китеп күнүнө карата уюшулуп, ага акын-жазуучулар, студенттер жана китеп сүйүүчүлөр катышты.

Кабарчы көрүүчүгө адегенде жаңы китеп жөнүндө гана маалымат берди. Андан кийинки чыгарылыштарга жаңылык менен чектелбестен, ыр жазуунун бүгүнкү абалына, китеп окуу маданиятына, акындардын жалпы проблемаларына токтолуп, репортаж жасаган. Көрүүчү жаңы китеп, анын автору менен таанышып, ошол эле учурда китеп маселесинин да учкай маалыматтарды ала алды.

Проблемалуу репортаж. Окуя жөнүндө репортаж даярдалып гана тим болбостон, ошол эле учурда окуянын алкагында проблема да көтөрүлөт. Окуянын чыгышына себеп болгон проблема даярдалып жаткан репортаждын өзөгү. Проблемалуу репортажды тартуу кабарчыдан өтө чоң жоопкерчилик менен тактыкты талап кылат. Окуянын катышуучулары, каармандары, ага тиешеси бар тараптар менен бирге маселени чечүү жолдорун издөө – проблемалуу репортаждын негизги талабы. Бул багытта «Ала-Тоо 24» каналынын кабарчысы Мээрим Бакир кызынын «Эшектин эти жөнүндө» репортажы мисал боло алат. Кабарчы проблеманы көтөрүү менен окуяны өзү жаратты, демек, репортаждын жанрдык касиети сакталып, маселе динамикалуу мүнөзгө ээ болду. «Эшектин эти» темасындагы репортаж коомчулук арасында дагы түрдүү пикирлерди жаратканы менен көрүүчүлөрдүн эсине сакталып калды. Телерепортаж видеокурамы менен өзгөчөлүү. Дал ушул сюжеттеги эшектин союлган жери, эттин булганыч жерде жатканы, эшек эти экенин далилдеген эшектин баш этинин тартылышы, айтоор автор ар бир жазылган маалыматын видео курам менен далилдеп бере алган [15].

Табиятынан маалыматтык жанрга тиешелүү болгон репортаж айрым учурларда аналитикалык жанрдын да милдеттерин аткарат. Айрым репортаждарда окуя чагылдырылып гана тим болбостон, ошол эле учурда окуянын келип чыгыш себеби, окуяга карата талдоо, баа берүү, анализ жүргүзүү орун алат. Мисалы, кабарчы Мээрим Бакир кызынын «Эшектин эти» сюжети проблемалуу репортаж болуп гана тим болбой, ал аналитикалык боек менен да көркөмдөлгөн.

Табиятынан маалыматтык жанрга тиешелүү болгон репортаж айрым учурларда аналитикалык жанрдын да милдеттерин аткарат. Айрым репортаждарда окуя чагылдырылып гана тим болбостон, ошол эле учурда окуянын келип чыгыш себеби, окуяга карата талдоо, баа берүү, анализ жүргүзүү орун алат.

Телеинтервью. Телевидение табиятынан эле диалогдук формага ээ. Гезит, журнал, маалыматтык интернет сайттар ж.б массалык маалымат каражаттарынан айырмаланып интервью телекөрсөтүүгө көбү-

рөөк жакын. Интервью радиодон кийин телевидениеде көп колдонулган жанр. Радиодо маек алуу кандай эмоционалдуу жана документалдуу болсо, телевидениедеги маек алуу да ага үндөш. Телевидениеде жооп кандай мазмунда жазылса, ошол бойдон эч өзгөрүүсүз көрсөтүлөт. Мисалы, басма сөздө кандайдыр бир өзгөртүү киргизүүгө мүмкүндүк бар, мындай жол телеинтервьюда жок. Өзгөчө түз эфир учурунда берилген суроо менен алынган жоопту эч кандай өзгөрүүгө, оңдоп-түздөөгө мүмкүн эмес. Эгер түз эфир эмес, жазуу режиминде маек алынса, аны монтаждоого мүмкүндүк бар, бирок сөз айкаштары, сүйлөм түзүлүштөрү, сүйлөгөн адамдын речтик стили, интонациясы, үнү ж.б кандай жазылса ошол бойдон көрсөтүлүп калат. Түз эфир журналисттик адистиктен мыкты даярдыкты талап кылат.

Телеинтервью жанры менен «Ала-Тоо 24» каналында бир катар программалар бар. Арасында эфирден алынып салынганы *Өзөктүү маселе*, *«Интервью»*, *«Саясат айдычында»*, *«Социум»*, *«Мнение»*, *«О политике»*, «« ж.б. азыр чыгып жатканы *«Кеч эмес»*, *«Еще не вечер»* дээрлик маектешүү тартибинде уюштурулган.

Жанр катарында интервьюнун өзөгүн суроо-жооптор түзөт. Интервью коомдук-социалдык мааниси бар актуалдуу суроолорго жооп табууга, ой-пикирлерди чагылдырууга багытталат. Интервью жанр катары маалымат таратуу, таанып-билүү, тарбиялык-агартуучулук функцияларды да аткарат.

Каналдагы телеинтервью интервью берүүчүдөн маалымат алуунун максатына жараша түрдүү ишке ашат:

Блиц-сурамжылоо – мындай интервьюнун максаты жаңы маалыматты алуу. Мындай ыкманы «Ала-Тоо 24» каналынын журналисттери коомдо пайда болгон актуалдуу теманын алкагында ыкчам уюштурат. Мисалы, «Түкүрбө» акциясынын алкагында атайын репортаж даярдалып, материал сурамжылоо ыкмасын колдонгон. Сурамжылоо эл арасында жүргүзүлөт. Айрым учурда темага байланыштуу атайын адистер же эксперттер тартылат. Демек, сурамжылоо аркылуу көтөрүлгөн тема боюнча жаңы маалыматтар топтолот.

Интервью-пикир алышуу – жалпыга маанилүү проблеманы талкууга алуу. Жалпыга маанилүү маселе боюнча даярдалган сюжеттин алкагында атайын маек уюштурулуп жүрөт. Бул учурда проблема сюжет менен чектелбей, андан ары өнүгөт. Атайын маекке маселе боюнча адистер, эксперттер чакырылып, кеңири сөз болот. Буга «Ала-Тоо 24» каналы аркылуу уюштурулган жол кырсыктары боюнча сюжеттердин топтому мисал боло алат. Бул сюжеттер коомдун кызуу талкуусуна алынгандыктан атайын маек уюштуруу, элдин суроосуна жооп берүү максатында пикир алмашуу уюштурулган. Мындай пикир алышуучу маек түз эфирге чыгарылат.

Интервью-портрет – интервью берүүчүнүн образын, баарлашуучунун портретин түзөт. «Ала-Тоо 24» каналында «Маданият», «Культура» маекшетүү программаларын мисал келтирүүгө болот. Белгилүү маданият өкүлүнүн ички жан дүйнөсүн, инсандык сапатын, кулк мүнөзүн ачып берүүгө, анын оюн, интеллектуалдук деңгээлин чагылдырууга болгон мүмкүндүк интервьюну аналитикалык жанрга жакындатып, аны интервью-автопортрет кыла алат. Буга «Ала-Тоо 24» каналынын кабарчысы Ширин Асанакунунованын «Город 312» тобунун солисткасы Светлана Назаренко менен болгон жагымдуу маегин мисалга алсак болот. Журналист туура коюлган суроолордун жардамы менен ырчынын жан дүйнөсүн ачып берип, ачык жооп алууга шарт түздү. Маек жагымдуу чөйрөдө тартылып, катышуучулардын тышкы имиджи дагы программанын максатына төп келгени менен көрүүчүнүн купулуна толо алды. Видеокатарлар дагы ирээти жана тартиби менен монтаждаланган [16].

«Ала-Тоо 24» каналынын кабарчылары комментарий жанрын кеңири колдонот. Ошол эле учурда каналдын ар күнкү программаларынан «комментарийсиз» кабарларды да көрүүгө болот. Е.В. Черникова «без комментариев» ыкмасын метод жана жанр катары талдаган. «...Никаким интервью, никаким другим жанром не передать этой разноголосицы, этого разнообразия «революционных мотивов» лучше, чем таким выпуском «No comment» [9, 339-б.].

«Жаңылыктар индустриясы» коомдун саясий, экономикалык, маданий жана социалдык процесстеринде маанилүү роль ойноп келе жатат. КТРКнын маалыматтык программаларында саясий оппоненттерди каралоо, бир беткей маалыматтарды берүү өндүү журналистикалык этикага жат көрүнүштөр да орун алып келди. Мисалы, 2016-жылдын 14-ноябрында «Ала-Тоо» каналынын эфиринен журналист Канат Каниметовдун «Белизгейт» аталышы менен белгилүү репортажынын кезектеги «Жаңы далилдер» сериясы чыккан. Анда кабарчы «чекисттер документалдуу далилдер менен келди» деп баяндаганы менен документтердин аныктыгы ырасталбай, жалган болуп чыккан. Атайын кызматтын «Ата Мекендин» лидерлерин айыптаган маалыматы коомчулукта талкуу жараткан. Азыркыга чейин оффшордук компаниянын Белизден келген документтери чындыкка жакын болгон деген суроолоруна чекит коюла элек. УМККнын экс-төрагасы Сегизбаев камакта.

Корутундулап айтканда, «Ала-Тоо 24» телеканалындагы маалыматтык жанрларды изилдөө көрсөткөндөй, программа жанрдык ар түрдүүлүккө ээ. «Ала-Тоо 24» маалыматтык каналындагы жанрлар жаңы журналисттик чыгармалар менен толукталып жатка-

нын байкоого болот. Журналистикадагы жанрлар жаңыланып, өзгөргөн сайын материалдын көрүмдүүлүгү да артаарында шек жок. Бирок, түрдүү тематикадагы программалар даярдалып, сунушталып жатканы менен, андагы жанрлар айрым учурда милдеттерине жооп бербейт. Ошондуктан журналисттерди окутууларга, тренингдерге жөнөтүү менен жанрлар боюнча иштөөнү жакшыртууга болот.

Адабияттар:

1. Дүйшекеева А.Т., Учурдагы тенденциялар: радиодогу интерактивдүү программалардын өнүгүшү [Текст]: / А.Дүйшекеева. – «Известия ВУЗов Кыргызстана». - Бишкек, 2018., №3. - 212 б.
2. Егоров В., Терминологический словарь телевидения: Основные понятия и комментарии [Текст]: Ин-т повыш. квалификации работников телевидения и радиовещания / В.Егоров. ФСТР. - 3-е изд., доп. - М., 1997. - 92 с.
3. Капарова Ч.А., Кыргызстандын маалымат каражаттары (изилдөөнүн теориялык аспекти) [Текст]: Ч.А. Капарова. / «Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана», - Бишкек, 2018. №5. - 236 стр.
4. Орунбеков Б., Журналистика негиздери [Текст]: Окуу китеби. / Б.Орунбеков. - Бишкек, 2015. – 240 б.
5. Русско-кыргызский словарь юридических терминов и понятий. 14000 слов/под общей редакцией Комитета по образованию, науке, культуре и спорту Жогорку Кенеша КР. - Б.: Турар, 2014. – 536 с.
6. Смирнов В.В., Жанры радиожурналистики / [Текст] / Учебное пособие для вузов/ В.В.Смирнов. -М.:Аспект Пресс, 2002. – 288 стр.
7. Тертычный А.А., Жанры периодической печати. [Текст] / Учеб. пос. / А.А.Тертычный. -М.: Аспект Пресс., 2000.
8. Цвик В.Л., Введение в журналистику. [Текст] / Учебное пособие. В.Л. Цвик. – М.: МНЭПУ, 2000. – 77 с.
9. Черникова Е.В., Основы творческой деятельности журналиста: [Текст] учеб. пособие / Е.В. Черникова. – 2-е изд., испр.и доп. – М. : Школа издательского и медиа бизнеса, 2012. – 414 с.
10. Юровский А., Телевидение: поиски и решения, очерки истории и теории советской тележурналистики [Текст] / А. Юровский. - Издатель «Искусство», 1983. - 215 с.
11. Коомдук телерадиоберүүлөр корпорациясы. Жылдык отчет - 2017. [эл.ресурс] <http://ktrk.kg/kg/report> – Б., 2018. -71 б.
12. Жер көчкүнүн агымы токтобой жатат. Бокс-синхрон. [«Ала-Тоо» МП. <https://www.youtube.com/watch?v=-RA350wOONM> 30-апрель, 2017
13. Касымбекова Г., «Манас» аба майданында учак кулады. Бокс-синхрон. «Ала-Тоо» МП. <http://ktrk.kg/kg/post/10058/kg> 16-январь, 2017.
14. Кадырова, А. «Дүйнөлүк китеп күнү: жаңы китеп» бокс-синхрон. «Ала-Тоо» МП. http://www.ktrk.kg/kg_post/12650/kg 27-апрель, 2017.
15. Бакир кызы Мээрим, «Эшек бизнес» репортаж [эл.ресурс] «Ала-Тоо» МП. <https://www.youtube.com/watch?v=xPFPxV50sq0> 27-февраль, 2015-ж.
16. Асанакунунова Ш., «Интервью: солистка группы «Город 312» Светлана Назаренко <https://www.youtube.com/watch> 18 мая 2017 г.